

MAAOMAVALITSUS

EESTI MAAOMAVALITSUSTE LIIDU HÄÄLEKANDJA

28. juunil 1937. a.

|| **Nr. 6** ||

VIIETEISTKÜMNES AASTAK.

Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Toimetaja: A. Loorits

Tellimise hind:	Toimetus ja talitus:	Kuulutuste hinnad:
Aastas Kr. 5.—	Tallinnas, Roosikrantsi nr. 12.	1 lhk. Kr. 40.—, ½ lhk. Kr.
Pooles aastas „ 2.50	Tel. 452-72. Posti j. arve nr. 252.	20.—, ¼ lhk. Kr. 10.—, ⅛ lhk.
1923. aastak. „ —.50	Jooksvad arved: Eesti Pangas nr.	Kr. 5.—.
1924.—1935. a. à . . . „ 2.50	609, E. Rahvapangas nr. 991 ja	Dokumentide kaotamise kuulu-
	Põllumeeste Keskpangas nr. 728.	tused 50 senti dokumendi pealt.

Ilmub üks kord kuus, 12 numbrit aastas.

SISU:

20 aastat maakonnaomavalitsuste ellukutsumisest möödunud	Lhk. 83
Demokraatlikkude maakonnaomavalitsuste 20-nda aasta mälestuspäeva puhul . .	„ 85
Üheliikmelise maavalitsuse seaduspärasusest	„ 88
Omavalitsuste korraldus Põhiseaduse eelnõus	„ 89
Vallaomavalitsuste maksustamispoliitika	„ 93
Küsimusi ja vastuseid	„ 96
Kuulutusi	„ 82

Kuuutatakse maksvusetaks:

Sõmeru vallavalitsus kuulutab maksvusetaks August O a m e t s a hobusepassi, mis on läinud kaduma ja milles oli hobuse kohta märgitud: „ruun, must, sünd. 1917. a., 138 cm kõrge“.

Omavalitsuse kantseleimargid

25-sendilised

on saada

Eesti Maaomavalitsuste Liidu
büroost

hinnaga 25 senti poogen (100 tükki).

Eesti Omavalitsuste ja Ühis- tegeliste Asutuste Kindlus- tus A.-S.

„OMA“

Seltsi omanikeks-peremeesteks on omavalit-
sused, pangad ja põllumajanduslikud ühi-
sused

**Suurem ja
edurikkam
koduma
kindlustusettevõte**

Seltsi juhatus: Tartus, omas majas Riia t. 41.
Telef. 3-44 ja 16-12.

Osakonnad: Tallinnas, Rakveres, Võrus
Viljandis, Pärnus, Tõrvas ja Kuressaares

Vallavalitsustele

Soovitame oma laost uute vormide järgi valmistatud ja
kõigi ametlikkudele nõuetele vastavaid ning Maaoma-
valitsuste Liidu poolt kontrollitud kõiki

asjaajamise ja arvepidamise planke ja raamatuid, eriti:

Arhiivnimistu I — lõpnud arhiivfondid (endisaegsed)

Arhiivnimistu II — jätkuvad arhiivfondid (eestiaegsed)

Arhivaalide signatuurmärgid

Arhivaalide kaaned ja mapid (papist)

Maksunõudmisregister, uus vorm

Teederevisjoniramat

Vallavalitsuse aastaaruanded.

Soodsate hindadega ja suures valikus kantseleipabereid ja paberit.
Kirjutus- ja arvemasinad, numeraatorid, kuupäevatemplid jne. jne.
Kirjutusmaterjali, paberkaupade ja raamatute suurlaod

K/ü „Rahvaülikool“ Telefonilisel tellimisel nr. 446-67.
Tallinn, Harju 48 oma majas, Pärnu mnt. 10.

20 aastat maakonnaomavalitsuste ellukutsumisest möödunud.

P. M.

Endise vene tsaaririigi päevil kasutasid Baltimaad kohaliku valitsemise alal laiaulatuslikku autonoomiat. Keskvalitsuse kohapealsete asutiste võimkond oli väga piiratud, piirdus peamiselt järelevalve ülesannetega, kuna kohalik valitsemine toimus üldiselt omavalitsuste kaudu. Ka meie kodumaal oli see nii. Siin vähemaulatuslikud kohapealse valitsemise ülesanded maal olid pandud valloamavalitsustele ja linnas linnaomavalitsustele. Laiaulatuslikumad ja suurema tähtsusega valitsemise ülesanded aga kuulusid rüütelkonna seisuslike omavalitsuste võimkonda, missuguste kaudu aadliseisusesse kuuluvad suurmaapidajad kasutasid laialdasi eesõigusi valitsemisest osavõtus. Need rüütelkonna eesõigused tekitasid Eesti seltskonnas suurt nurinat ja jõukuse kasvamise ning hariduse edenemisega käsikäes kasvas eestlaste nõudmine seisuslike omavalitsuste ümberkorraldamiseks ja kõikseisuslike kõrgema astme omavalitsuste sisseseadmiseks.

Võimalused kõrgema astme omavalitsuse sisseseadmiseks aga avanesid alles peale 1917. a. veebruari revolutsiooni. Kohe peale revolutsiooni koostati Eesti tegelastelt seaduseelnõu Eestis maaomavalitsuse sisseseadmiseks ja esitati see juba märtsi teisel poolel Vene Ajutisele Valitsusele. Viimane kinnitas seaduse 30. märtsil 1917. a. „Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korraldamise määruse“ nimetuse all. Selle seaduse järele kogu Eesti pindala ühendati administratiivselt Eestimaa kubermanguks ja seati sisse kubermangu omavalitsus ning maakondades maakondlikud omavalitsused. 30. märtsi seadus laiendas tunduvalt maaomavalitsuslikku autonoomiat, kuigi varem omavalitsuslik autonoomia siin niigi oli juba küllalt laiaulatuslik, aga sealjuures elulisemas osas seisuslik. Peale selle uued omavalitsused loodi kõikseisuslikud ja rüütelkonna eesõigused maavalitsemisel kuulusid likvideerimisele. Rüütelkond oli sunnitud aastasadade kestel käeshoitud tugevad positsioonid eestlastele üle andma.

Uue kubermangu omavalitsuse esinduskogu — Eesti Maanõukogu ja uute maakondlike omavalitsuste esinduskogude — Maakonnanõukogude liikmete valimisi toi-

metati ühel ajal 24. ja 25. juunil 1917. a. valdade poolt valitud valijameeste koosolekutel. Eesti Maanõukogu ja kohaliku Maakonnanõukogud astusid esimesteks koosolekuteks kokku 1. juulil 1917. a. Nendel ja järgnevatel koosolekutel valiti esinduskogude juhatused, moodustati täidesaatvad organid ja pealeselle võidi asuda tegevusalade organiseerimisele.

Kubermangu omavalitsuse kaudu leiab hiljem teostamise Eesti riikliku iseseisvuse mõte: nimelt Eesti Maanõukogu kuulutas enese novembris 1917 kõrgemaks võimuks maal kuni Eesti Asutava Kogu kokkuastumiseni ja 24. veebruaril 1918. a. otsustas Eesti Maanõukogu Vanematekogu kuulutada Eesti iseseisvaks demokraatlikuks Vabariigiks.

Maakondlikud omavalitsused algul ei saanud kuigi laiaulatuslikku tegevust avaldada, sest nende võimkond oli alles vastavate eriseadustega reguleerimata ja tegutsemiseks puudusid küllalased varalised abinõud. Vastavalt selleaegsetele vajadustele maakonnaomavalitsustel kõigepealt tuli astuda vallaomavalitsustega kontakti, korraldades viimaste tegevuse üldist ühtlustamist, juhtimist ja järelevalvet. Maakonna omavalitsused koos vallaomavalitsustega igas maakonnas tiheda kontakti tõttu muutusid valitsemise aparadi maakondlikeks üksusteks ja osadeks, missugustel edaspidisteks pingutavateks ülesanneteks jätkus küllaldaselt sisemist ühtlust, algatus- ja teguvõimet. On arusaadav, et Eesti riikliku iseseisvuse mõtte küpsemisel ja selle laiadesse rahvahulkadesse levitamisel omavalitsused aitasid otsustaval määral kaasa. Pealetükkiva korralageuse vastu võitlemiseks ja üldise julgeoleku eest hoolitsemiseks maakonnaomavalitsused koos vallaomavalitsustega organiseerisid rahva omakaitset ja muretsesid selle üksustele sõjariistu. Ka võeti maakondlike omavalitsuste poolt juba algusest peale korraldamisele rahva hariduse, tervishoiu, toitluse, teedekorrashoiu ja muud alad.

Peale enamlike riigipöörde maakondlike omavalitsuste tegevus detsembri kuul 1917. a. vägivaldselt katkestati.

Maa okupeerimise puhul Saksa sõjavägede poolt veebruaris 1918. a. mõned maavalitsused tegid katset oma tegevuse uuesti jätkamiseks kokku tulla. Kuid ka sakslased

ei pidanud võimalikuks jätta tegutsema maakonnaomavalitsusi ja hiljem seadsid nad sisse maakondades oma „Kreis-Amtid“.

Alles novembris 1918. a. võisid maakonnaomavalitsused uuesti oma tegevuse jätkamiseks kokku tulla, seekord aga juba Eesti Valitsuse Siseministri ettekirjutusel.

1918. a. lõpul algas Eestis raske ajajärk. Eesti riiklikule iseseisvusele vaenulikud relvastatud jõud tungisid peale ja vald-valla ning maakond-maakonna järele okupeerisid Eesti territooriumi. Riigikaitse organisatsioon oli alles kujundamisel, selle küllaldaselt varustamiseks puudusid relvad ja kõik muu. Lisaks kõigile levis veel enamline kihutustöö, mis aitas kaasa sõjatüdimuse ja vene suurte sõjaliste jõudude ees lootusetuse tunde tekitamisele. Sellel raskel ajajärgul riik vajab hädasti aparaati mobilisatsiooni kiireks teostamiseks, toiduainete ja sõjaväele tarviliku muu varustuse rekvisitsioonide kiireks läbiviimiseks, küütide ja vedude õigeaegseks korraldamiseks jne. Pealeselle oli hädasti vaja riiklikku propagandat, et võita iseseisvuse mõttele rahva usaldust ja toetust.

Kõigil neil aegadel rakendati tegevusse valla ja maakonna omavalitsuste aparaat. Need omavalitsused Vabadussõja päevil näitasid üles suurt olgatus- ja teguvõimet. On raske ettekujutada kuidas oleks 1918. a. lõpul kujunenud meie rahva saatus, kui meie seltskond varem juba ei oleks olnud koondatud omavalitsemise autonoomia ja riikliku iseseisvuse mõtte ümber ja kui meil juba 1917. a. ei oleks asunud kubermangu ja maakondlikkude omavalitsuste organiseerimisele.

Peale Vabadussõja eduka lõpu laiaulatuslikkude riiklikkude ning ühiskondlikkude reformide kõrval kujunes ja arenes ka meie riigivalitsemise aparaat, sealjuures ka omavalitsused.

Maakonnaomavalitsuste organid moodustati ja nende võimupiirid määrati 30. märtsil 1917. a. „Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korraldamise määruse“ ning 10. aug. 1917. a. Eesti Maanõukogu poolt vastuvõetud „Maakonnaõukogu kodukorraga“. Eelnimetatud määrus ja kodukord olid maksmapandud ajutistena ja sisult on nende eeskirjad algelised. Kuid seesugustena on nad suurelt osalt maksvuselt veel praegugi.

Maakonnaomavalitsuste võimkonna kujundamine on kestnud nende ellukutsumisest siiani. Maakonnaomavalitsustele on pandud

suur ja vastutusrikas ülesannete hulk. Nende täita on kohalikus valitsemises administratiiv alal valla- ja aleviomavalitsuste tegevuse juhtimine ja järelevalve, haridusala juhtimine ja järelevalve, hoolekande ala juhtimine ja korraldamine, rahva tervishoiu eest hoolitsemine, teede ja sildade ehitamise ja korrashoiu eest hoolitsemine, põllumajanduse alal paljude olulise tähtsusega ülesannete täitmine jne.

Kuna maakonnaomavalitsuste korraldus sisaldas tunduvalt puudusi, siis korduvalt tuli vastaval ministeeriumil töötada välja maakonnaomavalitsuste reformi kavad, kuid need jäid vastuvõtmata.

Aja jooksul maakonnaomavalitsused kisti sisepoliitilisesse võitlusesse ja üksikud poliitilised voolud alustasid nende vastu ägedat kihutustööd, nõudes maakonnaomavalitsuste täielikku kaotamist. See kihutustöö tõusis haripunktini 1933. a., kusjuures põhiseaduse muutmise korras teiste küsimuste kõrval võeti lahendamisele ka maakonnaomavalitsuste kaotamise küsimus.

Oktoobris 1933. a. rahvahääletusel vastuvõetud Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduses nähti ette, et linna-, alevi- ja vallaomavalitsuste kaudu teostab valitsemist kohal riigivõim, kuivõrd seaduses selleks ei ole loodud eriasutis. Kuna Põhiseaduse selle osa tõlgitsemisel asuti seisukohale, et maavalitsused omavalitsustena enam püsida ei või, andis Riigikogu jaanuaris 1934. a. Maakondade ajutise valitsemise seaduse. Seadus nägi ette, et maakonnaomavalitsused kaotatakse arvates 24. jaanuarist 1934. a., ja seniste maakonnaomavalitsuste asemele jäävad töötama ajutised maavalitsused seniste maavalitsuste koosseisus, kus juures ajutised maavalitsused täidavad maakonnaomavalitsuste ülesandeid kõigi nende õigustega ja kohustustega, mis olid senistel maakonnaomavalitsustel. Ajutised Maavalitsused ei ole enam omavalitsused, kuid nemad kasutavad endiste maakonnaomavalitsuste laiaulatuslikku autonoomiat oma tegutsemisel. Ainult juhtnõore ja korraldusi oma tegevuseks võidakse anda neile tegevusalade järele vastavateelt ministeeriumitelt Vabariigi Valitsuse poolt määratud korras.

Ajutiste maavalitsustena on endised maakonnaomavalitsused täitnud nendele pandud riigivalitsemise ülesandeid kuni siiani, ilma et võimalusi oleks leitud nende kaotamiseks. Elu on näidanud, et maakondlikud valitsemisasutised on tarvilikud, neid kaotada ei saagi, sest neile pandud valitsemise

ülesanded on oma tähtsusele nii kaaluvad ja elulised. Kõneall olevate maakondlike valitsemisasutuste tegevuse 20. aastapäeva puhul avaldame kindlat lootust, et järgmisel ümberkorraldamisel nad uuesti omavalitsusteks muudetakse. Ei ole loomulik, et kohaliku valitsemise nii tähtsatel aladel, nagu seda on kõik ajutiste maavalitsuste

võimkonda kuuluvad alad, maakondade elanikkonnal omavalitsusliku korralduse puudumise tõttu puudub õigus osa võtta. Maakondlikud omavalitsused tulevad uuesti sisse seada ja nende kaudu kodanikud ka maakondlikus ulatuses kohalikust valitsemisest uuesti osavõtma kutsuda.

Demokraatlike maakonnaomavalitsuste 20-da aasta mälestuspäeva puhul.

J. Jans.

1. juulil 1917. aastal, kui Vene isevalitsus oli langenud, peeti Eestis esimesi valimisi demokraatlike maakonnaomavalitsuste sisseseadmiseks. Käesolevate ridade kirjutaja võttis nendest valimistest osa Tallinna Saue valla valijamehena. Valimised toimusid Toompea lossi ruumides. Mõnesugune ebamugavuse või ebakindluse tunne valdas meid „matside“ esindajaid parketil liikudes, kus seni ainult uhked tsaari kubernerid ja meie parunid olid liikunud. Kuberner Verjevkin pidi kuhugile põõningule taganenud olema, vähemalt tema mööblid olid sinna viidud. Ainult habemik lossi uksehoidja oli vanast võimust meie juurde jäänud. Parunid ka olid silmapiirilt kadunud. Kuid veel ei olnud võimude küsimuses lõpuotsus tehtud ja kadunud Jüri Vilms, andes minu poolt esitatava sotsialistlike maanõukogu liigete kandidaatide nimekirjale soovitusallkirja, tegi märkuse: „Kirjutame peale alla, kuigi see nimekiri halval juhul karistussalkadele juhiseks võib olla.“ See oli mälestus 1905. aastast. Maksid ju veel nuhtluse seaduse paragrahvid, millele järele sotsialistlikust liikumisest osavõtjaid sunnitiõega karistati. Vilmsi sõnad oleks võinud peaaegu saatuslikeks saada.

Esialgul valiti mind Harju maakonnaomavalitsuse sekretäriks, kuna „landraadi“ (maanõukogu liikme) kohale aitasin Nikolai Kõstneri, teda nimekirjas esimesele kohale seades, sest pidasin ebaõigeks iseennast etteotsa upitada.

Harju maakonnaomavalitsuse sekretäri kohal olles võtsin maakonna nõukogu ja maakonnaomavalitsuste ajutise kodukorra, mis vististi veel senini täielikult tühistatud pole, välja-töötamisest osa. See oli minu tähtsam töö Harju maavalitsuse sekretäri kohal. 9. augustil samal aastal valiti mind Tartu maavalitsuse esimeheks, missugune amet osutus

mulle õige sündmusterikkaks. Teisteks Tartu maavalitsuse esimesteks liigeteks olid: H. Priimägi (praegu jaosk. kohtunik), A. Luksepp (praegu dotsent), A. Bach (surnud) ja R. Jaska (praegu advokaat).

Esialgul puudus maakonnaomavalitsusel tegevusala, sest vanad asutused ei tahtnud midagi üle anda ja üleandmise toiming oli seaduses kaunis keeruliseks tehtud: mitmesugused komisjonid võimkonna jagamiseks pidid ellu kutsutama. See kõik nõudis aega. Puudus ka raha asjaajamise sisseseadmiseks. Eesti põlluharija rahva kõrgema astme omavalitsus rippus niiviisi esialgu õhus. Kuid meil oli hoogu, mida tiivustas teadmine, et juhust peab kasutama, sest ajalugu ei oota.

Raha laenasime isiklikul (maakonnaomavalitsuse liigete) vastutusel kohalikkudest laenu ja hoiu ühisustest, kes samuti ajaloolist momenti rahvuslikuks enese maksmapanekuks hindasid. Kriipsutan alla: eesti kõrge- maastme maaomavalitsuse (kubermangu ja kreisivalitsuste) asutamine oli meie rahvusliku iseseisvuse sünnitoiminguks, riiklik organism kasvas sellest välja.

Maakonnaomavalitsuse esimehena sain ma kõige pealt mõnesuguste komiteede, nagu väeteenistuse ja toitluskomitee liikmeks, kreisi sanitaarkomisjonis olin koguni esimeheks, mille tõttu kreisi arst kadunud dr. Lezjus mulle alluma hakkas. Landraatide kolleegium andis asjaajamiseks mõningad summad minu käsutusse. See oli esimene ametlik raha Tartu maakonnaomavalitsuse kassas. Raha üleandmisel tähendas keegi saksa häradest, vist Liivimaa landraatide kolleegiumi asjaajaja, et nemad meid kadestavat, sest uue maaomavalitsuse läbiviimine andvat meile, eestlastele, niisugused võimupiirid, millest nemad unistadagi polevat võinud.

Ilma mingisugust vormilist üleandmist äraootamata saatsime 12. sept. 1917. a.

Tartumaa vallavalitsustele ringkirja, milles revolutsioonilisel teel tunnustasime kohaliku maakonna vallavalitsuste juhtivaks orgaaniks maakonnavalitsuse, kelle kaudu asju tuleb ajama hakata. Välised sündmused aitasid meie autoriteedi kasvamisel kaasa.

15. septembril kuulutati Venemaa vormiliselt vabariigiks. Kuni selle tähtpäevani valitses ebamäärane olukord: keisrit ei olnud ja vabariiki ei olnud ka mitte. Revolutsioon tegi Vabariigi väljakuulutamisega sammu edasi. Ka meie revolutsiooni mõjul läbi surutud omavalitsus võitis sellega pinda.

30. sept. kutsusime vallategelaste kongressi kokku, et kohaliste tegelastega isiklikke vahetunde luua ja mõnesuguseid seisukohti vormuleerida. See kongress oli mulle ka õpetunniks.

Koosoleku kokkukutsujana ja juhatajana katsusin koosolijate meeleolu tundma õppida ja selle järele seisukohti esitada. Kuid mulle üteldi hiljem koosolijate poolt, et nemad kokku olid tulnud maakonnavalitsuselt juhtnõore saama ja pettunud olnud, kui kohe kindlaid ettepanekuid ei tehtud. Seda kirjutasin enesele edaspidiseks kõrva taha. Segaste olukordade juures on juhti tarvis ja seisukoht kohustab. Kuid ettevaatlik pidi olema, et laiemaid hulki mitte enesest ära lükata, kuna meil mingisugust sundivat jõudu polnud käsutada. Jõudu tuli maakonnavalitsuse seljataha koguda ideoloogiliste seisukohtadele tugedes ja eneste vastu usaldust kogudes.

Niipalju kui võimalik kasutasime olukorda ja panime endid kus vähegi andis, maksma.

Kuid meil ei olnud tegutsemiseks kuigi palju aega: ligines enamline riigipööre (7. nov. 1917) ja meile võistlejaks oli tekkinud soldatite ja tööliste saadikute nõukogu täidesaatev komitee.

Avaliku kokkupõrkeni läks asi 10. (23.) novembril.

Enamlased asusid kohe, peale riigipöörde Petrogradis, ka kohapeal valitsuse asutusi üle võtma. Lõuna-Eesti kubermangu komisari abi kohustetäitja J. Ostratiga kokku puutudes ja temalt teada saades, et ta kommunistidele vastupaneku asjatuks peab, tegin temale ettepaneku amet haiguse ettekaändel minule kui demokraatilisel alusel valitud maakonnavalitsuse esimehele edasi anda. See sündis 9. (22.) novembril kirjaga nr. 4876. Ameti ülevõtmisest teatasin kohe telegraafi teel Tallinna Ajutisele Maavalitsusele. Telegrammi tekst (venekeelne) oli järgmine:

„Tänasel päeval võtsin kubermangu komisari abilt Ostratilt asjaajamise üle. Kuna teadmata on, kellele Venemaal praegu kuulub keskvoim, otsustasin ajutiselt täita ainult Eestimaa kubermangu ajutise maavalitsuse korraldusi. Vastuse saamiseni volitusi kellelegi üle ei anna.“

Avaldan selle telegrammi siin tõendusks, et senini korratavad süüdistused, nagu ei oleks Tartu maakonnavalitsus, eriti aga mina, keskvalitsuse korraldusi täita tahtnud, on alusetu. Peale praegu toodud telegrammi saatsin veel üksikasjalise kirjaliku aruande ülevõtmise toimingute arenemisest ja kordasin alluvuse tunnustamist Ajutisele Maavalitsusele ning palusin sellelt juhtnõore tegutsemiseks. Maavalitsus ei vastanud, ainult Jaan Anvelt'i käest, kes oli kubermangu komisari ameti üle võtnud, sain juba türmis olles venekeelse telegrammi ettepanekuga asjaajamist üle anda, sest võim olla igalpool nõukogudele üle läinud. Ajutiselt Maavalitsuselt vastust ei tulnud. Panin omal algatusel enamlastele vastu, kuni enamline komisar Suuder sõjariistus jõuga asjaajamise üle võttis. Ülevõtmise ajal saatsime maakonnavalitsuse nimel vallavalitsustele järgmise ringkirja:

„Tartu maakonnavalitsus teatab sellega, oma ringkirja 26. okt. s. a. nr. 328 täiendamiseks, et ilma tema otsekoehse ettekirjutuseta praegusel segasel ajal vallavalitsus mingisuguseid korraldusi maakonna omavalitsuse asjas ei teeks.“

See ringkiri oli mõeldud enamlaste võimuhaaramise takistamiseks. Enamlastele ta põrmugi ei meeldinud. 13. (26.) novembril ilmus maakonnavalitsuse ruumidesse Riia tän. 1 sõjariistus salk kellegi Laiuse poolt mehe Vint'i või Vink'i juhatusel, kes täidesaateva komitee käsu mainitud ringkirjale allakirjutajate arreteerimiseks ette näitas ning minule ja hra Priimägile ette pani kaasa tulla. Mina vastasin, et täidesaatev komitee on kohalikule rahvale täiesti võõras asutus ja tal pole õigust demokraatlikul alusel valitud ametnikke vangistada. Maakonnavalitsuse ametnikkude juuresolekul käskis salga ülem püssid laskevalmis seada ja mind piirati püssitikkusid ettehoitudvate meeste poolt ümber. „Kas nüüd tulete kaasa?“ küsis salga ülem. Laskevalmis püsside argumendi vastu ei saanud vaielda ja meie läksime kaasa. 15. (28.) novembril peeti meie üle Bürgermüsse saalis tribunaalkohut. Kaitseime endid demokraatlikkudele põhimõtetele toetudes, mis kohtule niivõrt mõju avaldas, et esimees Liiger mulle kinnitas: „Ärge

muretsege sms. Jans, ülekohtu teile ei tehta" (Nje bespokoites tov. Jans, obišenōj nje buudete). Täidesaatva komitee tegelaste Suuderi ja Bruneniek'i mõjul meid siiski vabaks ei mõistetud, vaid kohus jäeti pooleli ja meid lasti otsuseni Tartumaa rahva vastutusel vabaks. Enamlased häbenesid veel lausa toorest jõudu tarvitamast.

Jutustatud kokkupõrge ja areteerimine oli kubermangu komissari abi ameti ülevõtmise puhul. Maakonnaavalitsust veel ei olnud puudutatud. Enamlased katsusid enne selleks oma maakonna esindust luua. Kuid meie kirjad olid niivõrd mõjunud, et valijad kokku ei tulnud. Nii oli suures Tähtvere valdas kord üksainus inimene enamlise nõukogu valimistele ilmunud. Maakonna komissar Jea kirjutas enamlaste ajalehes „Kiir“, et mina olevat oma ülemuslikkude käsukirjadega rahva ära hirmutanud. Heaga ei saanudki enamlased Tartus enestele esindust. Läti polgule toetudes panid nad endid jõuga maksma ja detsembri lõpus sundis Jea, kes oli Tartu maakonna komissariks, kuni kolmeaastase vangirooduga ähvardades vallategelasi volinikke Tartu saatma enamlist maakonnanõukogu valima. 27. detsembril hakkasid maakonnaavalitsuse ruumesse (kus õieti enam maakonnaavalitsust ei olnud, sest 10. detsembril võeti asjaajamine üle ja ruumid jäeti ainult rahvaulikooli kasutada, mille juhatajaks mina olin) kogunema inimesed, kellede hulgas olid mitmed mulle tuttavad vallategelased. Nende kutselehtedelt selgus, et nad enamlaste ülesandel väljas olid, kuid tegid näo, nagu oleks meie, s. o. demokraatlik maakonnaavalitsus, neid kutsunud. Ma ei teadnud ootamatuse tõttu seisukohta võtta, vaid seletasin asjade seisukorra ära, mille järele mehed lahkusid.

Lugesin hiljem lehtedest, et kusagil enamlise maakonnaesinduse valimise koosolek siiski ärapeetud. Meie reageerisime sellele uue ringkirjaga, mille peale mind, kui esimest kirjale allakirjutajat, 17. jaanuaril 1918. a. uuesti kinni võeti. Sekretär Jaska puges peitu.

9. veebruaril 1918. a. oli uus tribunaalkohus, seekord priisimaja saalis, kuhu ainult pääsmetega pealtkuulajaid lasti, kelle seljatega seina äärt pidi üle kahekümne laetud püssidega mehe üles seati. Pr. M. Olesk ja E. Joonas, kes selle vastu demokraatia nimel protesteerisid, visati saalist välja.

Kohtupidamise kirjeldus ei käi selle kirjutuse raamidesse. Mulle mõisteti poolteist kuud vangistust enamlastele võimudele vastuhakkamise ja rahvuslise vaenu õhutamise

pärast. Olin nimelt protesteerinud juutide ja lätlaste võimuhaaramise vastu Eesti territooriumil.

Hoopis halvem, kui tribunaalkohtu otsus, oli täidesaatva komitee poolt vastuvõetud seisukoht mind Kronstadi saata, või kui see mitte korda ei lähe, siis kohapeal maha lasta. Mulle teatas sellest vangimajas kohtupäeva eelõhtul tribunaalkohtu esimehe proua Staschenok, kes oli vangivahiks. Üks vangimaja masinakirjutajannadest oli täidesaatva komitee masinapreilik ja otsuse ümberkirjutanud. Kahe nädala jooksul kuni 22. veebruarini tuli vangimajas seina ääre seadmist oodata. Kronstadi saatmisest ja mahalaskmisest peastis mind enamlaste kiire põgenemine sakslaste tuleku hirmul ja eesti sõdurite vastuhakkamine. Kuidas meeoleolu oli, seda katsun kusagil teisel kirjeldada.

Ülaltoodud mälestustega meie omariikluse esimestelt päevadelt ei taha ma midagi muud kui allakriipsutada, et nüüd juba surnukshäälitatud demokraatlikud maakonnaomavalitsused kõige jõuga ja ilma keskviimuhisteta rahvusliku autonoomia mõtet kaitsesid. Kui ma siin ainult Tartu maakonnaavalitsusest jutustan, siis sellepärast, et ma käesoleval puhul mitte ajalugu ei kirjuta, vaid mälestusi. Ka teised maakonnaavalitsused tegid võimaluse piirides sama. Meie omavalitsustegelaste teened on aga praegusel ajal ära unustatud ja nende tarvis ei leia moodsad ajalookirjutajad muud kui halvaks panevaid sõnu. On ilmunud teoseid, milles neid kirjeldatakse nagu lootusetuid korralageduse tegureid ja lastakse isegi inimestel, kes notoorilise saamatuse ja muude vigade tõttu eesti asjale tõeliselt kahju tegid, nende peale kivi visata. Näib, et seisukohavõtmisel poliitilised sümptaadid ja antipaatid kaasa on mõjunud. Meie maakonnaavalitsused olid Eesti Vabariigi algaastail tõelised demokraatia toetuspunktid. See viis neid mitme võimuga vastollu, kõige pealt enamlastega, siis sakslastega.

Maakonnaavalitsuste 20. aastase mälestuspäeva puhul tuleb, kõike ülaltoodut arvesse võttes, soovi avaldada, et meie demokraatliku omavalitsuse ajalugu kirjutataks objektiivselt, poliitiliselt värvimata. Demokraatlik mõte kiskus meie rahva laiemaid hulki vabariigi loomisest kaasa ja tekitas meile poolehoidu suurte rahvaste juures, kus sel ajal demokraatlikud voolud tugevad olid. Ainult demokraatlikkude elementide surve viidi ka meie maareform läbi, millega Eesti rahvale omariikluse kandmiseks loodi majanduslik kandepind. Demokraatlikkude

valla ja maakonna omavalitsuste kaudu teostati maareform.

Põhimõttelikult tunnistatakse meil ka praegu demokraatiat. Kuid demokraatlik põhimõte ei või püsida ainult sõnades. Demokraatia olemasoluks on tarvis vastavaid juriidilisi instituute, vastavat riiklikku organisatsiooni, mille osaks on omavalitsused. Muudame demokraatliku korra ära, ei saa meie enam kusagil demokraatidena esineda, meie lülitame oma rahva ja riigi demokraatlikkude rahvaste ja riikide perest välja. Ja meie teame, et fashistlikud riigid on väikeriikidele vaenulikud, räägivad nendest ainult põlgatusega ja üleolevalt ja tahavad Rahvasteliidust peamiselt sellepärast lahti saada, et seal on väikeriikidel kaasaraäkamise õigus. Kas ei ole sellepärast demokraatlikule põhi-

mõttele, demokraatlikkudele asutistele ja tegelastele vaenu avaldamine meie riiklikule iseseisvusele hädaohtlik? Ka see ei ole meile senini sõbraliku jõu eemalelükamine, ilma et meil midagi asemele saada oleks?

Demokraatlikud maakonnaavalitsused olid meie rahva iseseisvaks saamise ajajärgu sümbooliks, selle riikliku teooria kehatuseks, mis meie vabadusvõitlust kandis. See on ajalooline tõsiasi, mida keegi tagasi teha ei saa.

Suur idee teeb väikesedki ja puudulikud asutused suureks, kannab neid üle aegade. Meie 1917. a. asutatud maavalitsused ei surnud oma vigade pärast (aparaat töötab praeguseni edasi), vaid salakavala demagoogilise kihutuse tõttu.

Üheliikmelise maavalitsuse seaduspärasusest.

Villem Maidre.

Kuni Maakondade ajutise valitsemise seaduse (RT 5 — 1934, art. 40) kehtima hakkamiseni asuti seisukohal, et maavalitsused peavad koosnema vähemalt neljast liikmest, nende hulgas esimees ja sekretär. Selle seisukoha aluseks oli Eesti Maapäeva (Maanõukogu) poolt 10. augustil 1917. a. vastu võetud ja Eestimaa Kubermangu Teatajas nr. 36 — 1917. a. avaldatud Maakonna-nõukogu kodukorra § 30. Selles paragrahvis on selgesti väljendatud, et Maakonnaavalitsuses on vähemalt kolm liiget ja sekretär, seega ühes sekretäriaga kokku neli liiget.

On huvitav küsimus, kas mainitud Maakonna-nõukogu kodukorra § 30. on sellase jõuga, et selle järele tõesti ei olnud õigust moodustada maakonnaavalitsusi vähema kui nelja liikmega või jäi siiski maavolikogudel (nõukogudel) õigus ka kolme-, kahe- või koguni üheliikmelist maavalitsust (maakonnaavalitsust) moodustada.

Et sellele ülestõstetud küsimusele vastust anda, peame enne kõike silmas pidama, et Eesti Maanõukogu (resp. Eestimaa Kubermangu Ajutine Semstvo Nõukogu, Eesti Maapäev) sai oma õiguse mainitud kodukorra väljaandmiseks Vene Ajut. Valitsuse poolt 22. juunil 1917. a. kehtima pandud Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korralduse 30. märtsist 1917. a. dekreediga elluviimise määruse I osa lisa § 4-ga. Selles § 4-as on määratud, et Kubermangu ja Maakonna ajutiste Semstvo Nõukogude

(Eesti Maanõukogu ja maakonna-nõukogude) tegevuse sisemine jaotus kui ka nende täitvate organite loomise kord ja viimaste kohustuste ring käesolevate määruste ning Ajutise Valitsuse 30. märtsi 1917. aastast dekreedipüürides määratakse Kubermangu Ajutise Semstvo Nõukogu poolt väljaantavas kodukorras (vt. Sundnormide kogu maaomavalitsuste kohta — E. Madisoo ja J. Kaiv — lk. 14).

Millise üldakti mõistele vastab Maakonna-nõukogude kodukord? Minu arvates on siin tegemist omahalduse määrusega. Määrused liigituvad, teatavasti, oma sisu ja ulatuse poolest intra, praeter ja contra legem määrusteks. Omavalitsustele omistatakse õigust anda intra legem määrusi ja praeter legem määrusi; contra legem määrusi, millega muudetakse varemantud seadusi, omavalitsused ei ole õigustatud andma. Viimast liiki määruste väljaandmise õigus peab olema põhiseaduses expressis verbis väljendatud. Maanõukogu kodukord on intra legem määrus, mille ülesandeks oli rakendada ja konkretiseerida üksikasjalisemalt Vene Ajut. Valitsuse 30. märtsi 1917. a. dekreediga ja 22. juuni 1917. a. elluviimise määruse normistikku. Kuna nii praeter kui ka intra legem määrused ei või muuta seadusi ega seadustega vastuollu minna, siis ei või ka Maakonna-nõukogu kodukord muuta või olla vastuolus eks-Vene 30. märtsi 1917. a. dekreediga. Sest, mis seaduse poolt on otseselt lubatud ning ette nähtud, seda ei või

määrus keelata, vastasel korral oleks määrus jõult tugevam seaduse, allutaks seaduse ning tühistaks seaduse. Vene Ajut. Valitsuse 22. juuni 1917. a. elluviimise määrus kriipsutab seda veel liigselt alla („käesolevate määruste ning Ajutise Valitsuse 30. märtsi 1917. a. dekreedid piirides“).

Tõuseb küsimus, kas Eesti Maanõukogu talitas 30. märtsi 1917. a. dekreediga kooskõlas ja ta piirides, kui ta tema poolt vastu võetud Maakonnanõukogu kodukorra § 30-as määras, et Maakonnaavalitsuses on vähemalt neli liiget. Erielse rõhu ja oma kategoorilise seisukoha on Maanõukogu nagu tahtnud anda veel sellega, et ta rõhutab, et „on vähemalt neli liiget“. Seega taheti ütelda just, et rohkem kui neli liiget võib olla, kuid vähem olla ei tohi.

Mis ütleb selle kohta 30. märtsi 1917. a. dekreet? Selle dekreedid (VSKK 173 — 1917, art. 952) III osa § 10-s määrab, et Kubermangu ja Maakonna Semstvo Nõukogudel on õigus asutada üheisikulisi või kollegiaalseid täitvaid organe (valitsusi). Selles dekreedid väljenduses pole mingit selgusetust selles mõttes, et üheisikuliste täitvate organite (valitsuste) asutamise õigus on antud otseselt ja iseseisvalt maakonnanõukogudele, ilma et viimased peaksid selleks veel ettekirjutisi või nõusolekut saama Maanõukogult ja ilma, et Maanõukogule oleks antud õigus seda maakonnanõukogudele antud õigust kärpida või kitsendada. Seda õigust ei andnud ka 22. juuni määrus.

Sellest järgneb, et 30. märtsi 1917. a. dekreedid järele oli õigus asutada maakonnaavalitsusi ja pärast (1926. a. alates) maakonnavalitsusi nii üheisikulisi kui ka kollegiaalseid, et Maakonnanõukogu kodukorra vastupidine määrus on tühine kui seadusele vastukäiv ja seadust muuta tahtev. Ma mõtlen üheisikuliste maakonnavalitsuste all ühe- ja kahe liikmelisi, kolme- ja enam liikmelisi — kollegiaalseteks (sest: tres faciunt collegium).

Kõige eelkirjeldatu järele tõuseb küsimus, kas praegused ajutised maakonnavalitsused võivad õiguslikult olla üheisikulised või nad peavad olema tingimata kollegiaalsed?

Maakondade ajutise vallitsemise seadusega (RT 5 — 1934) kaotati senised maakonnavalitsused ja maakonnavalitsuste ning maavalitsuste ülesanded läksid ajutistele maakonnavalitsustele seniste maakonnavalitsuste koosseisudes, kusjuures Vabariigi Valitsusele anti õigus koondada ajutiste maakonnavalitsuste liigete arvu. See seadus ei määranud kindlaks ajut. maakonnavalitsuste liigete arvu alammäära, vaid andis ainult Vabariigi Valitsusele õiguse vähendada liigete arvu ajutistes maakonnavalitsustes. Ka Vabariigi Valitsuse otsusega, millega viidi läbi ajut. maakonnavalitsuste liigete koondamine, ei määratud kindlaks maaval. liigete arvu, ei alammäära, vaid kustutati igast ajut. maakonnavalitsusest konkreetset vastav arv liigete kohta, mille tõttu tegelikult jäi igasse ajut. maakonnavalitsuse kolm liiget (RT 24 — 1934 ja RT 67 — 1934). Tegelikult on lühemat aega mõnes maakonnavalitsuses tegutsenud ka kaheliikmelises koosseisus (Valgamaal, Harjumaal, praegu Järvamaal).

Kokkuvõttes võib ütelda, et õiguslikult võivad praegused ajutised maakonnavalitsused, kui endiste maakonna semstvo ja pärastiste maakonnavalitsuste täitvate organite õigusejärellased, olla ka mitte kollegiaalsed, vaid üheisikulised (ühe- või kaheliikmelised). Kui aga sellaseid üheisikulisi maakonnavalitsusi tahetakse asutada, siis tuleb vastavalt muuta Maakonnanõukogu kodukorra seda osa, mis korraldab maakonnavalitsuste tegevuse rakendamist, kuna see on praegu kehtiv vaid kollegiaalsete maakonnavalitsuste kohaselt.

Lõpuks olgu tähendatud, et käesoleva arutluse sihiks pole olnud võtta käsitlemisele, kas üheisikuliste ajutiste maakonnavalitsuste olemasolu on otstarbekohane või mitte. Too on täiesti omaette küsimus.

Omaavalitsuste korraldus Põhiseaduse eelnõus.

V. Velner.

Rahvuskogu on Põhiseaduse väljatöötamisega lõppstaadiumi jõudmas. Osakomisjonid kui ka üldkomisjonid on oma töö juba teinud ning eelnõu on praegu arutusel pleenumis. Sellega võib arvestada, et pleenumi töö lõpetatakse juunis, millega siis Põhiseadus oleks omanud lõpliku kuju. Sellejärele jääb Rahvuskogul veel välja töötada vasta-

vast rahvaotsusele Põhiseadusega ühenduses olevad seadused. Kuigi Põhiseadus ei ole veel omanud lõplikku kuju, võib siiski saada juba enam-vähem ülevaatliku kujutise ja pildi sellest, millistele alustele rajaneb meie tulevane riigikord ja riiklik ehitis.

Põhiseaduse eelnõus on pühendatud eri peatükk ka omaavalitsustele ja nimelt ptk.

12, mis käsitab niihästi territoriaalseid — kohalikke, kutselisi kui ka majanduslikke ja kultuurilaseid omavalitsusi.

Põhiseaduse eelnõu § 1 annab sissejuhatava normina juba aluse ja üldise juhtlause, millele peab rajanema riiklik pealeehitus ja millise riigivormi meie võtame omaks oma Põhiseadusega. Nimelt kõneleb § 1. järgmist: „Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus rahvas on kõrgeima riigivõimu kandja.“

Selle lausega on allakriipsutatud rahva suveräänsuse põhimõte ning rahva kui kõrgeima riigivõimu kandja osatähtsus eriti esile toodud. Järelikult, Eesti jääb vabariigiks, kuid sellejuures ka rahvavalitsuslikul alusel valitsetavaks vabariigiks, kus rahvas on suveräänsuse kõrgemaks esindajaks ja kandjaks.

Selle §-iga on ühtlasi ka allakriipsutatud see asiolu, et riigivalitsemises on esimesena sõna öelda rahval ja seda niihästi keskvalitsuse kui ka kohapealse võimu ja valitsemise teostamise alal.

Rahvavalitsusliku korra põhilisemaks aluseks on see, et seal peab olema võimaldatud võimalikult laiaulatuslikum rahva enese osavõtt valitsemisest nii riigi keskvalitsuse organite juures kui ka kohapealseis riigivõimu teostavais asutis, nagu seda on kohapealsed omavalitsused.

Omavalitsused ja rahvavalitsuslik, demokraatlik riigikorraldus — need on kaks lahutamatu mõistet. Ei ole mõeldav laiemale rahvaosavõtule rajatud riigikorraldus, kui on võimaldatud küll laialdane rahva osavõtt oma esindajate kaudu keskvalitsuse tööst ja tegevusest, kuid see puudub kohapealse valitsemise korralduses. Ja vastupidi — ei saa ette kujutada riiki, kus on antud laiad võimalused kohapealsete omavalitsuste tegevusele, kuid kus rahval pole suuremat kaasa kõnelda riigi keskvalitsuse organite moodustamiseks või valimiseks. Need kaks põhimõtet ja korraldust on ajaloos olnud lahutamatud ja need kaks põhimõtet tulevd käsitamisele käsikäes ka tänapäeval.

Lähtudes eeltoodust ja aluseks võttes eelnõu § 1, kui sissejuhatavat juhust, tuleb eeldada, et Põhiseaduse eelnõu selles peatükis, mis käsitab omavalitsuste korraldust, peaks olema antud võrdlemisi laiaulatuslikum ja vabam korraldus kohalikele omavalitsustele.

Sellest seisukohast on lähtunud ka Rahvuskogu ja katsunud tuua esile omavalitsuste tähtsust ning anda sellele korraldusele

võimalikud laiemad piirid ja võimaldada omavalitsustele vabam omaette tegutsemine.

Nii Riigivanema ettepanekus kui ka Rahvuskogu üldkomisjoni poolt vastuvõetud eelnõus on lähtutud põhimõttest, et kohaliku valitsemisala korraldamine ja kohalike elualade arendamine toimub kohalike omavalitsuste kaudu. Sellega on tahetud ära märkida seda, et üldpõhimõtteks ja juhtnõuiks on võetud seisukoht, et kogu kohapealsete asjade korraldamine ning kohapealse valitsemise teostamine peab toimuma kohalike omavalitsuste kaudu. Kohaliku valitsemisala korraldamise all ei tule mõelda mitte ainult üksinda korraldamise funktsiooni, vaid ka tegeliku valitsemisülesannete täitmist ja teostamist. Nimelt on seniste seaduste terminoloogia järgi korraldamise all mõeldud üldiste juhiste ja korralduste andmist teatud asutiste või organite poolt, nagu senini tunneme nende all esinduskogusid-volikogusid. Valitsemine ise ja selle tegelik teostamine on aga ise mõiste ja on jäetud harilikult omavalitsuste täitvate organite ülesandeks.

Nii osakomisjonis kui ka üldkomisjonis on hääletamise motiivide juures ära märgitud ja alla kriipsutatud, et eelnõusse võetud sõnastuse — „valitsemisala korraldamise“ all ei tule üksinda mõista ainult korraldamist kui üldjuhiste andmist, vaid ka tegeliku valitsemist, valitsemise teostamist.

Omavalitsuste osa käsitava peatüki juures kerkis üles küsimus, kas loetleda Põhiseaduses otseselt ja sõnaselgelt need omavalitsusühikud, millised peaks teostama meil valitsemist kohapeal. Ka praegumaksev Põhiseadus (§ 75) loetleb need omavalitsusühikud, milliste kaudu meil seni teostatakse kohapealset valitsemist ja need on: valla-, linna- ja aleviomavalitsused. Maksva Põhiseaduse järgi sellega on antud neile kolmele omavalitsusühikule põhiseaduslik kaitse, põhiseaduslik kindlustus ja harilik seadusandja peab juba ette arvestama nende kolme omavalitsusühiku olemasoluga.

Omavalitsuste nimetuste loetlus Põhiseaduses annab selle paremuse, et ta annab põhiseadusliku kaitse teatud valitsemisühikule — instituudile, millised on meil kujunenud juba ajalooliselt, omavad eluõiguse ka tänapäev ning ei ole näha ka nende kaotamist või asendamist lähemas tulevikus. Sellepärast ei oleks ka üleliigne juba Põhiseaduses ära märkida sellised stabiliseerunud instituudid ja mitte jätta nad kaitsetult hariliku poliitilise parlamendi meelevalla alla.

Teiseltpoolt on aga teatud kindlate institutide terminite loetlus Põhiseaduses seotud suurte raskustega, kuna see võib pidurdada areneva elu käiku ja tekitada asjatult vajadust Põhiseaduse muutmiseks. Kuna Põhiseadus on siiski ainult üldraamiks ja aluseks riigi korraldusele, siis ei ole otstarbekohane võtta Põhiseadusse üksikasjalisi norme, mida võib hariliku seadusega lahendada. Elu arenedes Põhiseaduse norm kas jääks lex nudum'iks, tühjaks normiks, või teda peab hakkama rikkuma või muutma.

Need mõlemapoolsed kaalutlused toodi ette ka komisjonides ja need mõlemad väärivad tähelepanu. Nii esimese koja osaku kui ka üldkomisjonis jäeti üksikute omavalitsuste nimetused loetlemata ja piirdui üldise terminoloogiaga, teise koja vastav komisjon aga loetles omavalitsuste nimetused oma poolt vastuvõetud kavas. Sellejuures aga teise koja üldkomisjon ühines esimese koja seisukohaga ja jättis välja oma poolt vastu võetud kavast omavalitsuste liikide nimetused. Võib olla, viimane seisukoht ongi õigem, kuna meie Põhiseaduse kava, nii nagu ta Rahvuskogu üldkomisjoni poolt juba on vastuvõetud, ei kujuta end süsteemilt detailselt väljendatud seadust, vaid üldjoontes väljendatud normide kogu, jättes välja kõik üksikasjad, siis on ehk õigem, kui ka siinkohal ei ole laskutud üksikasjadesse.

Välja on jäetud Rahvuskogu eelnõust praegumaksva Põhiseaduse klausel — „niivõrt kui selleks ei ole loodud eriasutusi.“ Viimane klausel on seniste kogemuste juures kutsunud esile mitmesuguseid tõlgitsusi ja sellest on isegi mõneltpool seda välja loetud, et keskvoim võib kõik kohapealse valitsemise ülesanded teostada komissaride või ametnikkude kaudu ning kohalikud omavalitsused võivad täiesti saada välja lülitatud. Sellepärast ongi õigem, et jäetakse täiesti välja see segadusi tekitav lisalause, kuna selle sissejätmine ei ole kaaluvalt põhjendatud.

Teine § eelnõus — § 116 — käsitab omavalitsuste esinduskogude moodustamise või valimise küsimust.

Nii nagu 1920. ja 1933. a. Põhiseadused näevad ette omavalitsuste esinduskogude valimise alused, nii näeb seda ette ka Riigivanema poolt Rahvuskogule esitatud ettepanek kui ka Rahvuskogu osakomisjoni ja üldkomisjoni poolt vastuvõetud kava. 1920. ja 1933. a. Põhiseadus (§ 76) määrab, et omavalitsuste esinduskogud valitakse üldisel, ühetaolisel, otsekohesel ja salajasel

hääletamisel. Kui 1920. a. põhiseadus nägi ette, et valimised sünnivad proportsionaalse põhimõtte alusel, siis 1933. a. põhiseadusse on toodud veel täiendav lisandus: „... kuid nõnda, et valijal oleks võimalus valida üksikuid isikuid“. Sellega nü 1920. kui ka 1933. a. Põhiseadused märgivad ära juba valimisviisi nii parlamendi kui ka omavalitsuste esinduskogude valimise juures.

Kuna proportsionaalsuse põhimõte 1920. a. Põhiseaduses oli tegelik elus ja valimistes oma otstarbekohatust ja eluvõõrasust näidanud, siis „vapside“ rahvaliidumise ajal kerkis üles isikuvalimise põhimõtte ülistamine ja austamine, mispärast toodi sisse ka põhiseadusse selline klausel. Kuid ka 1933. a. Põhiseadus on siiski üldpõhimõtteks võtnud proportsionaalse valimise põhimõtte ja toonud juure ainult sellesse uue lisanduse (paranduse), mis aga tegelikus elus on raskelt rakendatav, nii nagu see selgus ka 1934. a. omavalitsuste esinduskogude valimise juures nn. kolmikute süsteemi alusel. See uus põhimõte ja selle süsteemi alusel läbiviidud valimine aga ebaõnnestus täiesti ja näitas, et see valimisviis oli veel ebaõiglasem ja õnnetum kui vana nimekirjade süsteem.

Sellega on meie tegelik elu ja kogemused näidanud, et proportsionaalne valimisviis meie oludes ka kohalike omavalitsuste esinduskogude valimiste juures ei ole hästi rakendatav ja ei anna õiglasi ja häid tulemusi.

Kuid teisest küljest on raske isikuvalimise ja enamusvalimise põhimõtte täieline rakendamine omavalitsuste esinduskogude valimiste juures. Ei saa ette kujutada, et vallavolikogude ja samuti linnavolikogude valimised võiks toimuda puht enamusvalimise põhimõttel. See tooks eriti valdades, kus isegi väike omavalitsusüksus, tuleb jagada veel mitmesse valimisringkonda, kindlasti enesega kaasa kolgapoliitilise kampaania ja tekitaks vastolusid omavalitsuste elanikkonna üksikute osade vahel. Ka tehniliselt oleks puhtakujulise enamusvalimise põhimõttel läbiviidud valimine omavalitsuste esinduskogude juures raskelt teostatav.

Kõigil neil asioludel on nii Riigivanema eelnõus kui ka Rahvuskogu üldkomisjonis jäetud lahtiseks omavalitsuste esinduskogude valimise viis. See on jäetud hariliku seadusandja lahendada, kes seda otsustab nii, nagu tegelik olukord ja ajasuund seda nõuab. See seisukoht tundub ainuõigena, kui arvesse võtame seniseid kogemusi ja ka seda, et Põhiseadus ei tohi kujuneda tegelikele elule tõkestavaks piduriks.

Hääleõiguslikuks kodanikuks omavalitsuste esinduskogude valimistel loetakse aga ainult neid, kes omavad omavalitsuse piires püsiva elukoha või töökoha.

Kuna meie senised kogemused on näidanud, et meie omavalitsuste organisatsioonid suuremaks paheks on asjolu, et meil omavalitsustel puudub kindel elanikkond, kes oleks kindlaks aluseks omavalitsuste valimistel ja organite moodustamisel, siis tuleb tulevases põhiseaduses see viga kõrvaldada. Selline omavalitsuse elanikkonna stabiliteedi põhimõte on läbi viidud ka Skandinaavia ja Soome omavalitsuste seadustes. Ja on täiesti imelik ja kurioosne, kui omavalitsuste valimistel otsustavaks hääleks teinekord meie oludes on olnud sõjaväeosad või ka vanadekodu elanikud. Ühesõnaga juhuslik element, kellel ei ole midagi ühist valla huvidega ega tema saatusega, vaid kes juhuslikult sattunud valla piiridesse, võivad oma isiklikel või klikelistel huvidel mõjutada terve valla rahva saatust.

Neil kaalutlustel on toodud ka uude Vallaseadusse põhimõtte, et iga kodanik peab kuuluma teatud valla- või linna kogukonda, kellega ta on seotud ning kelle vastu on tal õigused kui ka kohustused. Kogukonna liikmeks saab aga teatud kindlatel alustel, nagu pikemaajalisel elamisel kogukonnas, seal püsiva töökoha või kinnisvara omamisel jne. Ja ainult valla kodanikud omavad kohustusi valla vastu, omades sellejuures ka vastavalt õigusi.

Sellise stabiilse omavalitsuse kogukonna kodanikkonna loomine annab omavalitsustele ja nende tegevusele kindla aluse ja korra ning sellepärast on täiesti õige ja otstarbekohane ka selle põhimõtte sissetoomine uude põhiseadusse.

Palju on meil kõneldud, kirjutatud ja vaieldud teise astme, või suurema, ulatuslikuma omavalitsuste korralduse üle. See on see nn. kurikuulus maaomavalitsuste reformi või kaotamise küsimus. Maaomavalitsused loodi meil 1917. a. Vene ajutise valitsuse seadusega ja selle seaduse alusel antud määrustega ning korraldustega. Kindlaid seaduslikke aluseid aga ei ole maaomavalitsustele meie omavalitsuste päevil kunagi suudetud anda, vaid need ajutised kodukorrad, seadused, määrused ja juhtnöörid on püsima jäänud suuremalt osalt tänaseni.

Semstvot, kui kõrgemaastme omavalitsuste, sisseseadmise taotleli meil vabariigi

algpäevil üht tähtsamat sammu omavalitsuse põhimõtte elluviimiseks ja demokraatliku korra kindlustamiseks. Kuid ei läinud mööda pikka aega, kui juba algas rünnak meie maaomavalitsuste korralduse vastu. Kuna maaomavalitsused oma moodustamise struktuurilt ja organisatsioonilt olid väljakujunenud teatud poliitiliste parteide kohapealseiks kantsideks, siis oli loomulik, et need erakonnad ja kihid, kes sinna kantsidesse sisse ei pääsenud, algasid metsikut rünnakut nende kantside vastu. Ja nii näeme, et omal ajal nii väga ihaldatud semstvot pärastpoole muutusid kõiksugu poliitilise sopa ja mustuse märklaudadeks. Kõik, mis selles vanas poliitiliste erakondade korralduses leiti olevat vigane ja halb, see kõik aeti maaomavalitsuste kaela. Leiti, et need on täiesti üle-arused asutised, milliste ülesanded ja kompetents kui ka ühes sellega kogu nende ametkond kui ülearune võiks kaotada ja sellega riigile ja rahvale tuua suurt kokkuhoidu ja tulu.

Kõige selle kampaania tulemus oli lõpuks see, et 1934. a. andis Maakondade ajutine korraldamise seadus, mis pidi tegelema ellu rakendama „vapside“ 1933. a. põhiseaduse muutmises läbiviidud uuenduse, mille järgi maaomavalitsused pidid kaduma ja asendatama uute asutistega. Nendeks uuteks asutisteks osutusid ajutised maavalitsused, kes nimetati maaomavalitsuste õigusjärglasteks ja kes pärisid nende ülesanded ja varandused.

Viimased kolm aastat on aga näidanud, et ajutised maavalitsused on csutunud hädavajalisteks asutisteks, ilma milleta ei ole saadud teostada ühtegi üleriiklikku tähtsamat aktsiooni. Samuti on selgunud, et ka nende poolriiklike asutiste kaudu, milleks maavalitsused muudeti, ei ole saadud teostada suuremat kulude kokkuhoidu võrreldes maaomavalitsustega. Samuti on jäänud ajutistele maavalitsustele ka kõik endised maaomavalitsuste ülesanded, kuid veel rohkem, neid ülesandeid on tulnud järjest juure.

See kõik näitab, et need ülesanded, milliseid täidavad ajutised maavalitsused ja enne neid maaomavalitsused, on olulised ja vajalised ja neid tuleb igal juhul täita. Küsimus seisab ainult selles, mil viisil neid täita ja milliste asutiste kaudu, kas omavalitsuste, riigiasutiste või poolriiklike asutiste kaudu.

(Järgneb)

Vallaomavalitsuste maksustamispoliitika¹⁾.

O. Velner.

Vallaomavalitsuste kasuks laekuvad praegused maksutulud võib jagada kahte liiki: 1) tulud maksudest, millede suurus on seadusega kindlaks määratud, need on kinnisvaramaks, tulumaksu valla osa ja maksud jahipidamisest; ja 2) tulud maksudest, mis on piiritletud ainult ülemmääradega, millede ulatuses igaaastane määritlemine on jätetud vallaomavalitsuse organite võimkonda. Viimaste maksutulude liiki kuuluvad lisakinnisvaramaks, naturaalkohustemaks, isikumaks, maksud ärielistelt tööstusettevõtelt jne. Neid maksumäärasid kontrollis ja kinnitas seni Majandusministeerium. Vaadeldes lähemalt viimasesse liiki kuuluvaid igaaastaseid maksumääre nähtub, et osa neist maksudest määratakse vallavolikogude poolt järjekindlalt maksmapandud ülemmäärade piirides nagu: maksud ärielistelt tööstusettevõtelt, maksud aurumasinatelt, mootoritelt jne., kuna aga teise osa maksumäärades on suuri kõikumisi ja nimelt isikumaksu, naturaalkohustemaksu, jalgratastemaksu, koeramaksu ja vähemal määral ka lisakinnisvaramaksu alal. Kuna tulud mõnedest maksudest on väikesed ja üldiselt valdade eelarvete tulude poolele erilist mõju ei avalda, vaatleksime maksumäärade kõikumiste ampliituuti ainult isikumaksu, kui päämise maksu-
tulu juures.

Järvamaa valdades 1935/36. a. aruanete järele vallad on hankinud tulusid isikumaksust 37% ja kinnisvaramaksudest 33,4% üldtuludest. Seejuures on saadud L. vallas tulusid kinnisvaramaksuosadest 19,1%, kuid B. vallas — 43,4% ja tulusid erimaksudest B. vallas 23,6%, kuid V. vallas 51,5%, kusjuures isikumaksumäärad samal majandusaastal olid B. vallas 2—4 kr. ja V. vallas 4—8 kroonini. Lisakinnisvaramaksu võtsid aga samad vallad lubatud ülemmäära piirides. Ülaloodud valdadest kuulub üks väiksemate elanike arvuga ja teine suurima elanike arvuga valdade liiki, mistõttu võib-olla vaatleksime samu vahkordi enamvähem võrdse elanike arvuga kui ka majanduslikult ühel ja samal tasemel seisvates valdades. Ühelt poolt oleks eelpooltähendatud B. vald samade protsentuaalsete vahekorradega, kuid teiselt poolt oleks S. vald, kus on saadud samal majandusaastal kinnisvaramaksuosadest 22,4% ja isiku-

maksust — 41,4% üldtuludest, kusjuures isikumaksumäärad samas vallas ulatusid aastas 4—8 kroonile isikult. Sarnane erimaksutulude suhteline kõikumine on pidev ja kor-
dub igaaastasel ning osa valdade elanikkond on kohustatud maksuma järjekindlalt poole suuremaid isikumakse kui teiste valdade elanikkond. Osutub väga küsitavaks, kui võrd selline vallaomavalitsuse maksustamispoliitika riigipoliitiliselt on õigustatud ja kas kord ei kujune selle tagajärjel olukord, et liikuvam element hakkab otsima omale lahedamaid elamisvõimaluste asukohti, eelistades teatavaid valdu. Seni sündis selline liikumine linnadesse, kus maksu kui ka elamistingimused olid lahedamad. Kuid linnades kogukonnakasu sisseeadmisega võib olla pidurdub linnadesse asumise tung ja kerkib esile elanikkonna liikumise võimalus valdade vaheliselt. Seejuures elanikkonna vähenedes peavad teatavad vallad veelgi maksukoormist suurendama, et veidigi jooksvaid kulusid katta, arvestamata suuremaid investeerimisi, mis paratamatult kaasa toob üldise valla majanduslise aluse nõrgenemise, kui ka elanikkonna vaesestumise. Majandusliselt ei jõua sellised vallad kunagi järele teistes oludes asuvatele valdadele. Süüdi ei saa siin veeretada ei vallaomavalitsuste organite asjatundmatusele ega ka valla elanikkonnale, vaid süüdi on maa tulukuse liig suur muutlikus. Nii on näit. ülal-
loodud 14.397 ha suuruses B. vallas puh-
takasurublasid 71.750, kuid 22.938 ha suuruses S. vallas ainult 36.132. Sellise ebanormaalse olukorra parandamiseks tuleks paratamatult kaalumisele võtta meie vallaomavalitsuste majanduspoliitika ümberkorraldamise küsimus. Milline viis oleks selleks kõige otstarbekohasem, on muidugi raske öelda, kuid alljärgnevalt käsitaksin ühte moodust, milline võimaldaks enamvähem otstarbekohast maksude jaotust ja maksustamisviisi vallaomavalitsustes.

Ümberkorraldamisele tuleks võtta esiteks kinnisvaramaksuosade maksustamine. Praegu maksva korra kohaselt võetakse valdades kinnisvaradelt järgmisi makse: kinnisvaramaksu, lisakinnisvaramaksu, naturaalkohustemaksu, teedekapitalimaksu ja eeloleval majandusaastal ka veel põllutöökojamaksu, seega viit liiki erimakse. Seadusandliselt on nimetatud maksudest maksumäärad määritletud kinnisvaramaksul, teedekapitali-

¹⁾ Avaldatakse vaidluse korras. Toim.

maksul ja põllutöökojamaksul, väljaarvatud muidugi need maakohad millised teatavast maksust vabastatud. Lisakinnisvaramaksu ja naturaalkohustemaksu, millised on ülemmääradega piiritletud, võtavad vallavalitsused esimest enamvähem ülemmäära piirides, kuid teist, s. o. naturaalkohustemaksu kõikuvates erisuurustes. Tulud nimetatud maksust pole aga eriti suured ja neid võivad vallad kulutada ainult naturaalkohuste täitmisega seoses olevateks kuludeks, kusjuures sageli maksumäärade suurus on leib vallavalitsuse seisukohast teede korrastamise alal, kui ka sellest, kuipalju teid tuleb kusagil vallas naturaalkohustuse alusel korras hoida. Valla kulu teede korrashoiuks on sellest, kuipalju valla piires on riigi poolt teedekapitali kulul korrastatavaid teid. Seetõttu teatavad vallad oma asukoha tõttu on paremas seisukorras ja võivad võtta naturaalkohustusemaksu vähemal määral.

Kinnisvaradelt võetavad maksud tuleksid liita üheks maksuks, nagu seda on oma ettepanekus vastavatele asutustele vajalikuks tunnistanud Maaomavalitsuste Liidu juhatus, ja maksust saadavate tulude jaotus vastavas proportsioonis anda maavalitsuste korraldada. Vastava proportsiooni arvutamine ei sünnita erilisi raskusi, kuna saadavate summade suurus on enamvähem kindlapiirilisel teada. Vallavalitsustes jääks aga ära iga erimaksu eraldi arvestamine ja saavutatakse sellega tunduvalt tööd vähenemist.

Samuti tuleb ümber korraldada praegusest kinnisvaramaksust saadavate summade jaotus maavalitsuste ja valdade vahel. Praeguse korra juures jaotatakse tulud tähendatud maksust selles vallavalitsuses, kuhu laekuvad kinnisvarade asukohtade tõttu maksust saadavad tulud. Seda korda tuleks aga muuta selliselt, et kõik vallavalitsused annavad igakuuliselt laekuvad kinnisvaramaksust saadavad summad üle maavalitsustele, kes kogusummast kannab 50% oma tuludeks ja ülejäänud 50%-lise vallaomavalitsuse osa jaotab valdade vahel proportsionaalselt elanikkude arvule valdades, nagu see toimub tulumaksu alal maksva korra kohaselt. Sellega tagaksime nendele valdadele, kes mitte oma süü tõttu vähe kinnisvaramaksu saavad, suurema tulu nimetatud maksust, mistõttu nad võivad alandada kõrgeid isikumaksu määre või vajaduse korral kasutada neid tulusid valla majandusala paremale järjele tõstmiseks. Kannatajaks osutuksid sellise korra juures küll maapinnase tulukuse poolest paremal järjel seis-

vad vallad, kuid erilisi raskusi see neile ei sünnita, kuna kadumaläinud kinnisvaramaksust saadud tulude asemel tuleks nendel ainult tõsta isikumaksu määre ja viia need enam-vähem ühtlasele tasapinnale teiste valdadega.

Isikumaksu võetakse praeguse maksva korra kohaselt valla elanikkudelt vallavolikogu poolt määratud suuruses, kusjuures see ei või ületada kahtkümmend krooni aastas. Seejuures on antud vallavolikogule õigus maksukohuslasi jaotada liikidesse nende jõukuse järgi ja määrata üksikute liikide maksunormid. Maksvast korrast ei pea aga paljud vallad kinni ja liigitavad harjunud kombe järele maksukohuslasi liikidesse mitte jõukuse, vaid sugupoolse kuuluvuse järele, maksustades kõiki meesterahvaid eri suuruse ja naisterahvaid erisuuruse maksuga. Kannatajaks osutuvad seejuures mehed, kellede maksumäär on ligikaudu poole suurem naistest omast. Selline maksukohuslaste liigitamiskord on otseses vastolus seaduse mõistetega ja ebaõiglane, sest sageli omavad naised iseseisvaid majapidamisi, on kas maapidajad, ametnikud või vabaelukutselised ja nende tulu märksa suurem teatavas liiki kuuluvate meeste omast. Teiseks pole selle liigitamise juures arvestatud teatavate isikute ülalpidamisel oleva perekonna suurusega. Ei saa jõukuselt asetada ühele ja samale tasemele kuuluvat töövõimetuid lapsi omavat perekonda lasteta perekonnaga või vallalisestega. Linnades on kogukonnamaksu määramisel arvestatud tulumaksu suurusega, kuid maa olukorras ei saa seda moodust käsitlemisele võtta tulumaksjate vähesuse tõttu. Seetõttu tuleks leida eri alus maksukohuslaste liikidesse jaotamiseks. Liigitamise aluseks võib olla maade tulukus tulusumma, perekondline seis, laste arv ja nende vanus. Näitena toon ühe liigituse viisi, mis võiks kaalumisele tulla, kusjuures maksustamisele kuuluksid isikud 20—60 a. vanuses, kes pole seaduse järgi vabastatud isikumaksust:

I liik — vallalised, lasteta või üle 17 a. vanuste lastega isikud, kellede talundi hinne üle 100 pkrbl. või aastane kogutulu ületab 1000 krooni;

II liik — I liiki kuuluvate perekonnaga isikute abikaasad, kes ei oma iseseisvat majapidamist; vallalised, lasteta või üle 17 a. vanuste lastega isikud, kellede talundi hinne 50—100 pkrbl. või aastane kogutulu 600—1000 krooni ja mitte üle kahe alla 17 a. lastega isikud, kellede talundi hinne üle 100 phtakasurubla või aastane kogutulu ületab 1000 krooni;

III liik — II liiki (väljaarvatud I liik) kuuluvate perekonnaga isikute abikaasad, kes ei oma iseseisvat majapidamist, vallalised, lasteta või üle 17 a. vanuste lastega isikud, kellede talundi hinne alla 50 pkrbl. või aastane kogutulu ei ületa 600 krooni; mitte üle kahe alla 17 a. lastega isikud, kellede talundi hinne 50—100 pkrbl. või aastane kogutulu 600—1000 krooni ja üle kahe alla 17 a. lastega isikud, kellede talundi hinne üle 100 pkrbl. või aastane kogutulu ületab 1000 krooni;

VI liik — III liiki (väljaarvatud I ja II liik) kuuluvate perekonnadega isikute abikaasad, kes ei oma iseseisvat majapidamist, mitte üle kahe alla 17 a. vanuste lastega isikud, kellede talundi hinne alla 50 pkrbl. või aastane kogutulu alla 600 krooni ja üle kahe alla 17 a. vanuste lastega isikud, kellede talundi hinne 50—100 pkrbl. või aastane kogutulu 600—1000 kroonini;

V liik — IV liiki (väljaarvatud I, II ja III liiki) kuuluvate perekonnaga isikute abikaasad, kes ei oma iseseisvat majapidamist ja üle kahe alla 17 a. vanuste lastega isikud, kellede talundi hinne alla 50 pkrbl. või aastane kogutulu alla 600 krooni;

VI liik — V liiki (väljaarvatud I, II, III ja IV liiki) kuuluvate perekonnadega isikute abikaasad, kes ei oma iseseisvat majapidamist.

Iga liigi maksumäärade suuruse määritlemine jääks volikogu otsustada, kusjuures kõige kõrgema maksuliigi määr ei või ületada üle viie korra kõigemadalama maksuliigi korra.

Toodud liigitus on toodud ainult näitena ja see ei pruugi sugugi olla mõõduandvaks valdadele, kuid selles on enam-vähem äranäidatud, kuid võiks liigitust läbiviia, et see oleks seadusliste nõuetega kooskõlas.

Teised omavalitsuse maksud ei anna kuigi suuri tulusid valdadele ja nendega maksustamine võiks toimuda praegu maksvate ülemmäärade piirides, kuna valdavas enamikus valdu maksustavad nendega ülemmäärade normides. Kaalumisele võiks tulla ainult jalgratta maksumäära seadusandliselt määritlemine, sest praeguse korra juures osa vadu võtab nendelt maksu lubatud ülemmäära piirides, kuid osa vähemal määral või mitte sugugi. Seejuures püüavad jalgrattaomanikud registreerida omi rattaid ja maksta selle eest maksu naabervallas, kus maksumäär väiksem, kasutades ära seadusega lubatud viisi. Selle tagajärjel kannatavad aga need vallad, kelle piirides on jalgratta

omaniku alaline elukoht ja kes on sunnitud järgmistel aastatel, et osaliselt maksutuludest mitte ilma jääda, maksustama jalgratta omanikke vähemal määral. Kuna maks jalgratastelt on väike, s. o. kõigest kaks krooni, siis ei sünnita selle tasumine ühelegi jalgratta omanikule raskusi ja ühtluse ning otstarbekohasuse mõttes tuleks maksumäära määratleda seadusandliselt.

Ühtlustamata on ka seni maksude sissenõudmisele asumise lähem kord ja sellekohased tähtajad. Seadusandliselt ega juhtnõõridega seda normeeritud pole ja vallamavalitsused toimuvad sellel alal eriviisiliselt. Nii saadab maksu sissenõudmised välja maksude mitte tähtaegadel tasumisel üks vallavalitsus kohe pääle maksutähtpäeva möödumist, teine ühe kuu möödumisel ja kolmas võib-olla isegi pikema aja vältel. Seetõttu on maksude sissenõudmine majandusaasta vältel mõnedes valdades osutunud võimatuks liig lühikese tähtaja tõttu sissenõudmise täitmiseks ja paratamatult tekivad eelarveliste deebitoride arvele suuremasummalsed saamata jäänud möödunud aasta tulud. Ühtlase korra maksmapanemiseks tuleks määratleda kindel kord tasumata maksude sissenõudmiste väljastamise kui tähtaegade alal. Sissenõudmise väljastamistähtajaks võiks määrata ühekuuline või kõige rohkem kahekuuline tähtaeg. Arvates maksu vabatahtlisest tasumisajast, millal vallavalitsused on kohustatud väljastama kõik sissenõudmisteated maksuvõlgnikele, kelledele pole võimaldatud erietsustega tsumistähtaja pikendust.

Üheajaliselt eelpoolnimetatud korra maksmapanekuga tuleks määratleda ka lootusetu või kahtlastelt võlglastelt saadaolevate maksuvõlgade sissenõudmiste kordamistähtajad. Nii peaksid vallavalitsused igaaastaselt vähemalt kord andma või saatma sellised sissenõudmiste teated maksunõudjale uueks sissenõudmise kordamiseks, sest vahetähtajal, võibolla, on maksuvõlganiku majanduslik olukord paranenud ja ta suudab oma maksuvõlga korralikult tasuda.

Käesolevas kirjutises on puudutatud akuutsemad vallamavalitsuste maksustamise alal esinevaid puudusi ja raskusi, millised vajaksid ümberkorraldamist, et tagada vallamavalitsuste korrapärasest tegutsemisest ja ajaga kaasa sammumist. Kuna käesolevates ridades toodud küsimustest osa on põhjaneva tähtsusega, oleks soovitatav, kui asjast huvitatud avaldaksid ka omi arvamusi ja võimaldaksid tutvuneda nende seisukohadega.

Küsimusi ja vastuseid.

Küsimus nr. 11 Vallasekretäri ametivahekorra ametikoha kaotamisel. Vallaseaduse § 89 on loendatud vallasekretäri ametivahekorra lõpetamise juhud, koha kaotamist seal nimetatud ei ole. Kuidas on lugu vallasekretäri kohta, kui vald läheb liitmisele mitme vallaga ja vallasekretäri koht kaob? Kas siis tuleb oletada, et sekretär viiakse üle uuele ametikohale ja ametivahekord ei lõpe?

Vastus: Valla liitmisel teise vallaga liidetakse vald likvideeritakse, selle omavalitsusasutised — valitsus ja volikogu lõpetavad oma tegevuse ning kõik ametnikud, seal hulgas ka vallasekretär, vabanevad oma senistest ametitest. Vabanenud ametnikud võivad pääseda püsima jäänud valla vakantsetele kohtadele Vallaseadusega ettenähtud üldises korras.

Küsimus nr. 12. Vallavoliniku volituste kaotusest. Vallavolikogu liige on seadusejõusse astunud kohtuotsusega karistatud KrS §-ide 11, 548 ja 49 põhjal poolteise kuulise vangistusega. Kas temal on õigus olla edasi vallavolikogus?

Vastus: Vallaseaduse (RT 32 — 1937) § 24 p. 3 järgi vallavoliniku volitused loetakse lõppenuks, kui ilmnevad asjaolud, mis võtavad temalt õiguse osa võtta sama vallavolikogu valimistest. Vallavolikogude valimise ja vallavolikogude ning vallavalitsuste korraldamise seaduse (RT 97 — 1926) § 5, mis loendas vallavolikogude valimisel hääleõigusest ilmajäämise juhud, muudeti Kriminaalseadustiku maksmapanemise seaduse (RT 85 — 1934) § 50-ga ja pandi maksma nii, et vallavolikogude valimisel jäävad hääleõigusest ilma kodanikud samadel alustel, mis toodud Linnavolikogude valimise seaduse § 7. Sama Kriminaalseadustiku maksma-

panemise seaduse § 49-ga muudeti ja pandi Linnavolikogude seaduse (RT 84 — 1926) § 7 maksma järgmises redaktsioonis:

Linnavolikogude valimisel jäävad hääleõigusest ilma kodanikud:

1) kes seaduse jõusse astunud kohtuotsusega on mõistetud:

a) sunnitööle, — kümne aasta jooksul pärast karistuse kandmise lõppu;

b) vangimajja üle ühe aasta, — viie aasta jooksul pärast karistuse kandmise lõppu;

2) kes seadusjõusse astunud kohtuotsusega mõistetud süüdi Kriminaalseadustiku § 98—105, 239, 240, 397—419, 487—493, § 540 esimeses ja kolmandas lõikes, § 542, 543—545, § 548 esimeses, kolmandas, neljandas ja kuuendas lõikes, § 549—556, § 557 esimeses, kolmandas ja viiendas lõikes, § 558—564, 573—580 ja 582 või Riigivanema valimise seaduse § 68—75 või Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse § 97—105 ettenähtud süütegudes — ka sel juhul, kui karistus on määratud kergem käesoleva paragrahvi punkt esimeses tähendatud karistusest, — viie aasta jooksul pärast kohtuotsuse seadusjõusse astumist. Küsimuses ei ole tähendatud KrS § 548 mitmendas lõikes ettenähtud süüteo eest vallavolinik on karistatud ja kunas kohtuotsus seadusjõusse astunud. Kui karistus on määratud § 548 esimeses, kolmandas, neljandas või kuuendas lõikes ettenähtud süüteo eest ja kohtuotsuse seadusjõusse astumisest ei ole möödunud viit aastat, siis vallavolinik on jäänud ilma hääleõigusest vallavolikogu valimistel ja seega kaotanud vallavoliniku volitused.